BOSHLANG`ICH SINFLAR O‘QUVCHILARIGA INGLIZ TILI O‘QITISHNI TASHKIL ETISH VA UNGA DIDAKTIK YONDOSHUVLAR

Dexkanova M.U.
Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti
Boshlang‘ich ta'lim pedagogikasi kafedrasi v.b. professor
Kurbonova M.B.
Toshkent shahar Mirobod tumanidagi
65-sonli umumiy o‘rta ta'lim maktabi ingliz tili o‘qituvchisi

Tayanch so'zlar: boshlang‘ich sinf, o‘quvchilar, xorijiy til, usullar, o‘yin-mashqlar, didaktika, ta’lim, faoliyat.
Ключевые слова: начальный класс, учащиеся, иностранный язык, методы, игры-упражнения, дидактика, обучение, деятельность.
Key words: primary school students, foreign language, methods, games-exercises, didactics, education, activity.

РЕЗЮМЕ:
Maqolada boshlang`ich sinf o‘quvchilariga ingliz tilini o‘rgatishning maqsadi va so‘z boyliklarini egallashlari to‘g‘risida tavsiflar berilgan. Boshlang`ich sinf o‘quvchilarining nutqini rivojlantirish, o‘qitish jarayonida pedagogik va psixologik muammolarning yechimlari qayd etilgan. Shuningdek, xorijiy tilini o‘rgatish darslarining samaradorligi, o‘qitish usullari, texnologiyalarini qo‘llashi, didaktik yondoshuvlari va dars mazmuni, uning hajmini to‘g‘ri taqsimlash kabi fikrlar yoritib o‘tilgan.
РЕЗЮМЕ:
В статье описываются цели обучения английскому языку учащихся младших классов и приобретение ими словарного запаса. Отмечены пути решения педагогических и психологических проблем в процессе обучения и речевого развития учащихся младших классов. Также подчеркивается эффективность занятий по обучению иностранному языку, использование методов обучения, технологий, дидактических подходов, содержание урока, правильное распределение его объема.
SUMMARY:
The article describes the purpose of teaching English to elementary school students and their vocabulary acquisition. Solutions to pedagogical and psychological problems in the process of teaching and speech development of elementary school students are noted. Also, the effectiveness of foreign language teaching classes, the use of teaching methods, technologies, didactic approaches, the content of the lesson, and the correct distribution of its size are highlighted.

Respublikamizda so‘nggi yillarda ta'lim muassasalari o‘quv jarayoni, ta'lim mazmuni va sifatini xalqaro darajaga ko‘tarishning me'yoriy asoslari yaratilmoqda. “Mamlakatimizda xorijiy tillarni o‘rgatish bo‘yicha kelajak uchun mustahkam poydevor bo‘ladigan yangi tizimni yo‘lga qo‘yish vaqti-soati keldi. Biz raqobatdosh davlat qurishni o‘z oldimizga maqsad qilib qo‘ygan ekanmiz, bundan buyon … oliy o‘quv yurti bitiruvchilari kamida 2 ta chet tilini mukammal bilishlari shart”ligi [1] ustuvor vazifa etib belgilandi. Natijada chet tillarini o‘qitishda talabalarning o‘quv faoliyatini takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari kengayadi.

Ma'lumki, o‘quv-tarbiya muassasalarida xorijiy til maqsadli o‘rgatiladi. Boshlang‘ich sinflardan xorijiy tilni o‘rgatishdan ko‘zlangan maksad, o‘quvchilarni shu tilda muomalaga o‘rgatishdir. Xorijiy tilda muomala qilaolish uchun o‘quvchilar shu tildagi so‘z boyliklarini egallashlari zarur. Tildagi so‘z boyliklarini egallamay turib na tinglab tushunish, na gapirish mumkin. Boshlang‘ich sinfdan xorijiy tilni o‘rganish bola imkoniyati va qobiliyati kanday bo‘lishidan qat’i nazar foydalidir, chunki xorijiy til bolaning bilish jarayonlari - xotira, diqqat, tafakkur, xayol va idrokining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Xorijiy til bolani til o‘rganish qobiliyatinigina emas, balki o‘z ona tilini ham yaxshi o‘zlashtirishiga ta’sir ko‘rsatadi. Xorijiy til o‘qituvchisi o‘z faninigina emas, bolaning psixofiziologik xususiyatini ham yaxshi bilishi kerak [2]. Zero, xorijiy tilni o‘zlashtirish orkali bolada obyektiv olamning aks etishi o‘zgarishi mumkin. Tilning lug‘at tarkibini egallash o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi, ularning badiiy adabiyot, tarix, madaniyat, tabiatshunoslikga oid bilimdonligini oshiradi.

Xorijiy til fanining boshqa fanlardan farqini bilib olish maqsadga muvofiqdir. Zero, ta'lim jarayonida xorijiy til fanining xususiyatlarini bilmaslik, tushunmaslik natijasida yuzaga kelayotgan ba'zi kelishmovchiliklar, to‘siqlar bartaraf yetiladi. Boshlang‘ich sinflardan xorijiy tilni o‘qitishning xususiyati alohida ahamiyat kasb etadi. Jumladan, maktabga birinchi bor kelgan bola uchun qator qiyinchiliklar yuzaga keladi. Bu qiyinchiliklar xorijiy tilni o‘zlashtirish bilan ham bog‘likdir. Xorijiy tilni o‘zlashtirish muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun tabiiy til muhitini yaratish lozim. Boshlang‘ich sinflarda xorijiy tillarni o‘rgatish metodikasida aynan shunday muhitni yaratish uchun mashqlar, o‘yinlar, multimedia vositalari majmuasi zarur. Ular o‘ziga xos holda xorijiy tilni o‘zlashtirishga motivatsion muhitni yaratishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalarga chet tilini o‘rganish uchun ularda 4 ta ko‘nikma va malakani rivojlantirish ijobiy samara beradi. Maktab yoshidagi bolalarda og‘zaki nutk ko‘nikma va malakasini rivojlantirish uchun pedagogik

jihatlarga, ya'ni 1-sinf o'quvchisida asosiy psixologik funksiyalar: his etish, e'tibor berish, xotira, tasavvurga ega bulish, idrok kilish kabilar shakllangan bo'lishiga e'tibor berish zarur. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitish jarayonida ularning qiziquvchanligi, giperaktivligi, ijodkorligi va qobiliyatiga o'qituvchi alohida e'tibor berishi zarur. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ta'lim olishga bo'lgan qiziqishining yukoriligi, "xohlayman" motividan "qila olaman" motivining ustuvorligi aqliy rivojlanishga zamin yaratadi. Aynan shunday motivni shakllantirish uchun dars mashg'ulotlari davomida qo'llash uchun yaratilgan majmuaviy mashqlar inobatga olinadi. Ular:

– o'yin-mashqlar o'quvchining fonetik eshitish, nutqiy qobiliyati, o'quv motivatsiyasi va o'z-o'ziga baho berishini oshiradi;

– birgalikda ashula etish tug'ri artikulyatsiya va ritmni his etishni shakllantiradi;

– rasm chizish va bo'yash o'quvchining aqliy va nutqiy qobiliyatini rivojlantiradi [3].

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida analiz kilish, kiyoslash, umumiylashtirish ko'nikmalarini rivojlantirish muhimdir. Qiyoslash-kuzatishni rivojlantirish xorijiy tilni idrok etishda eng samarali metodlardan biridir. Bu holda xatolar kamayib, idrok etish rivojlanadi. Bunday sharoitda boshlang'ich sinf o'quvchilari xorijiy til (misol uchun, ingliz tili)da tezrok va muvaffaqiyatliroq gapira olishni o'rganadi. Xalq orasida "Yoshlikda olingan bilim toshga o'yilgan naqsh kabidir", degan fikr qadimdan qo'llanilishi bejizga emas. Ingliz tili (umuman, xorijiy tillar)da og'zaki nutq faoliyatini rivojlantirishga ozgina e'tibor berilmasa, og'zaki gapirish ko'nikma va malakasi yo'qolib ketadi.

Ingliz tilini o'rganishda, ayniksa, fonetikasini e'tiborga oladigan bo'lsaq o'qituvchi qanday ochiq yuzliligi va ovozining ohangdorligi bilan so'z va iboralarni talaffuz etishi juda muhimdir. Shubhasiz, o'qituvchining ovozi yumshoq mayin, yuz-chehrasi esa ovoz toniga mos xushchaqchaq, quvnoq yoki jiddiy bo'lishi kerak. Boshlang'ich 1-sinf o'quvchilari ingliz tilini o'rganishida atrofdagilar bilan muloqot kilaolishiga, ya'ni til kompetensiyasining shakllanganligiga e'tibor qaratish ham zarur. Xorijiy tilni o'qitishda o'qituvchidan didaktik yondoshuvni, vaktni to'g'ri taksimlay olish, shakllangan nutqiy kobiliyatni talab etadi. O'qituvchining boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan qiladigan muloqoti jarayonida muomala-munosabat uslubiga egaligi muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining muhim xususiyatlaridan yana biri, ulardagi o'qituvchiga ishonch hissining yuqoriligidir. Bunda o'qituvchining o'quvchiga ta'sir ko'rsatish imkoniyati juda kattadir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'qituvchisini aql sohibi, ziyraq

sezgir, mehribon inson, deb biladi. O‘quvchi uchun o‘qituvchining obrusi ota-onalar, oilaning boshqa a’zolari, qarindosh-urug‘larning nufuzidan keskin farq qiladi. Shu sababli, bolalar o‘qituvchining har bir so‘zini qonun sifatida qabul qiladilar. Demaq o‘quv faoliyatida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining rivojlanishida o‘qituvchi yetakchi shaxs sanaladi.

Ta'kidlashicha, xorijiy tilini o‘rgatish amaliyotida tashqi topshiriqqa urg‘u beriladi, o‘quvchilarning o‘quv faoliyatini boshqarish sezilarli darajada faoliyatning o‘zini ham, shaxs subyektiv sifatlarini ham rivojlanishini cheklagan va bu o‘rganilayotgan tildan foydalanishning o‘quv va real holati o‘rtasidagi tafovutni keltirib chiqargan [4]. Samarali o‘quv faoliyatining asosiy xususiyatlari ijtimoiy yo‘naltirilgan kontekstual xarakter, shaxsiy ta'lim mahsulotiga yo‘nalganlik, konstruktiv (yaratuvchilik)ga ye'tibor qaratish, faol (ijodiy) xarakter, ijodiy (tadqiqotchilik) xarakter, refleksiv-baholash xarakteri, talabaning yetarli daraja ta'lim va kognitiv kompetensiyasi, faol dialogik xarakter hisoblanadi.

Xorijiy til o‘rgatish-o‘rganishni takomillashtirish ta'lim natijalari va kompetensiyalar, baholash shkalasini taqozo yetadi. Ular quyidagilar:

– Individual holda yondashuv orqali o‘quv jarayonini tashkil yetish;

– o‘quvchilar o‘quv faoliyati natijalarini baholash tizimida olgan bahosiga stimul berish;

– o‘quv rejasi, ta'lim standarti va dasturlari mazmunini doimiy rivojlantirish va shakllantirish;

– o‘qituvchilarga o‘qitish metodikasini yerkin tanlash huquqini berish [5].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga xorijiy tilni o‘rgatish jarayonida individual ta'lim ham muhim ahamiyatga ega. Individual ta'limda o‘quv jarayoni to‘g‘ri tashkil yetilsa quyidagi natijalarni kafolatlaydi:

– o‘quvchining shaxsiy imkoniyatlari, qobiliyatlarini saqlab qolish va ularni yanada rivojlantirish;

– o‘quv fanlari asoslarini o‘zlashtira olmaslikning oldini olish uchun har bir o‘quvchining fanni o‘rganishini individuallashtirish vositalaridan foydalanish;

– har bir o‘quvchini yaqin kelajakda rivojlantirish uchun tayanch bo‘ladigan umumiy ta'limiy ko‘nikma va malakalarni shakllantirish;

– o‘quvchining o‘quv motivatsiyasini oshirish va ularda bilishga bo‘lgan qiziqishlarni rivojlantirish;

– o‘quvchilarda mustaqillik, mehnatsevarlik, tashabbuskorlik, fikrlash va ijodkorlik kabi sifatlarni shakllantirish.

Xorijiy tilning boshqa o‘quv predmetlaridan keskin farqi o‘quvchilar til tajribasi, ya'ni kompetensiya (lingvistik, sotsiolingvistik, ijtimoiy-madaniy va pragmatik)larning hisobga olinishidir.

Xorijiy til fikrni ifodalashning ona tilidan farq qiluvchi usullarini, shakl bilan mazmun o‘rtasidagi boshqa bog‘liqliklarni ko‘rish imoniyatini taqdim etadi, bu ona tilida muayyan hodisalarni chuqurroq anglash imkonini beradi, ya’ni tilni amaliy egallashdan tashqari o‘quvchida o‘zining shaxsi, uning tafakkuri, hotirasi shakllanadi, eshitish, ko‘rish va harakatlantiruvchi sezgilari, uning nutqiy qobiliyati takomillashadi, ya’ni boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining til va nutqiy rivojlanishi amalga oshiriladi. Xorijiy tilni o‘rganayotib boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘z nutqiy madaniyatini shakllantiradi. O‘z fikrlarini ifodalashga nisbatan e’tiborli bo‘lishga undaydi, ularning nutqiy kuzatuvchanligini, ijodiy tasavvurini, assotsiativ va mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 6-may kuni chet tillarini o‘qitish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari yuzasidan o‘tkazilgan videoselektor yig‘ilishi nutqidan.

2. Гришанова И.А. Коммуникативная успешность младших школьников (Теоретический и практический аспекты). – Москва-Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2006. – 136 с.

3. Davletshin M.G., To‘ychiyeva S.M. Yosh davrlar va pedagogik psixologiya. O‘quv qo‘llanma. – T., 2002.

4. Коряковцева Н.Ф. Теоретические основы организации изучения иностранного языка учащихся на базе развития продуктивной учебной деятельности (общеобразовательная школа). Автореферат дисс. на соискание уч. ст. докт. пед. наук. – Москва, 2003. – 52 с.

5. Методические рекомендации по внедрению в вузе системы зачетных единиц (кредитов) / Государственный университет управления, Центр качества; [сост. О.В.Давыдова, В.И.Звонников, М.Б.Челышкова] – М.: ГУУ, 2010. – 50 с.